

Tadeusz Palmowski

Delimitacja regionu Europy Bałtyckiej

W 1977 roku Jerzy Zaleski i Czesław Wojewódka dla określenia terytorium lądowego związanego gospodarczo z Bałtykiem wprowadzili do terminologii naukowej pojęcie Europy Bałtyckiej (Zaleski, Wojewódka 1977).

Pojęcie to przez kilkanaście lat trudno było wypełnić treścią. Do roku 1991 obszar państw bałtyckich był bowiem polem konfrontacji dwóch systemów polityczno-gospodarczych oraz dwóch bloków militarnych.

Ugrupowania te dzieliła bariera odgradzająca dwa systemy społeczno-gospodarcze i militarne. System równowagi opierał się na wzajemnym poczuciu zagrożenia kreowanym przez doktryny polityczno-wojenne. Kraje leżące nad Bałtykiem cechowało zróżnicowanie etniczne, ustrojowe, kulturowe, wyznaniowe, polityczne i ekonomiczne. Czynnikiem splatającym ich losy było wyłącznie położenie w całości lub częściowo nad Morzem Bałtyckim. Termin Europa Bałtycka był w tym czasie zawężany do roli teoretycznego i subiektywnego instrumentu regionalizacji fizycznogeograficznej. Jako kategoria określająca ukształtowany kompleks wzajemnych więzi politycznych, społecznych i gospodarczych istniał jedynie w sferze abstrakcji.

W 1991 roku stary układ geopolityczny uległ rozpadowi i następnie zasadniczym przeobrażeniom, a tym samym pojawiły się warunki, aby zerwać ze sztuczną izolacją sąsiadów bałtyckich. Obszar Morza Bałtyckiego stanął w obliczu jednego z największych wyzwań w swej ponadtysiącletniej historii. Był to wynik przemian ustrojowych w Polsce, zjednoczenia Niemiec, odzyskania niepodległości przez Estonię, Łotwę i Litwę, a także umocnienia roli obwodu kaliningradzkiego jako strategicznej bazy wojenno-morskiej Rosji o najwyższej nad Bałtykiem koncentracji potencjału militarnego. Ta zmiana sytuacji geopolitycznej stworzyła nowe szanse i możliwości intensywnej współpracy gospodarczej i kulturalnej w tej części Europy.

Obecnie region Europa Bałtycka - jako region i obszar powiązań administracyjnych, gospodarczych, kulturowych i infrastrukturalnych - jest ciągle jeszcze pojęciem hipotetycznym. Istnieją jednak wyraźne przesłanki do jego przekształcenia w wielonarodowy region funkcjonalny¹. Można tego dokonać przez powiązania komunikacyjne, handel, rynek pracy, rozwiązywanie problemów ekologicznych. Najistotniejszym spoiwem jest polityczna wola współpracy we wszystkich dziedzinach, której celem nadrzędnym jest szeroko rozumiane bezpieczeństwo (unikanie

¹ Por. J.S. Storm Pedersen, *The Baltic Region and the New Europe*, Roskilde University, Roskilde 1993.

napięć i konfliktów, bezpieczeństwo socjalne mieszkańców), swobodna wymiana dóbr, osób i informacji, a także bezpieczeństwo ekologiczne.

Fizjograficznym punktem wyjścia do określenia Europy Bałtyckiej jest zlewisko Bałtyku. Obszar ten o powierzchni około 1381 tys. km może być jednym z kryteriów wydzielenia tego regionu. Mamy tu do czynienia z unikatową w skali europejskiej sytuacją, że dorzecza poszczególnych rzek obejmują co najmniej terytoria jednego państwa i co najwyżej małe części terytorium jednego lub dwóch państw sąsiednich. Restrukturyzacja zagospodarowywania przemysłowego i osadniczego w zlewniach rzek wpadających do Bałtyku stanowi klucz do odnowy stanu środowiska Bałtyku i pełnego przywrócenia jego funkcji żywicielskich. Mechanizm powiązań polega na zasilaniu Bałtyku wodami rzek koncentrującymi efekty struktury gospodarczej i osadniczej zlewni, wody powierzchniowe zaś rozprawdzają wody zanieczyszczone. Tworzy to system powiązań i zależności regionów, które nawet nie sąsiadując ze sobą, są uzależnione od gospodarowania w zlewisku. Delimitacja na podstawie układu sieci rzecznej jest uzasadniona i ma istotne znaczenie dla rozwiązywania problemów ekologicznych.

Rzeki, a zwłaszcza ich ujściowe odcinki, spełniały ważną rolę w tworzeniu struktury przestrzennej osadnictwa nad Bałtykiem. Zarówno w przeszłości, jak i obecnie wiele miast nadmorskich zlokalizowanych nad rzekami lub u ich ujścia do morza tworzyło ważne centra rozwoju społeczno-gospodarczego, a czasami i politycznego, np. Sankt Petersburg nad Newą, Ryga nad Dźwiną czy Gdańsk u ujścia Wisły. Rzeki stanowiły także ważne arterie transportowe, którymi eksportowano towary na rynki zamorskie i importowano dobra wchłaniane przez rynek śródłądzia. Sieć rzeczna określała w przybliżeniu zasięg tego rynku lądowego, lecz nigdy się z nim nie pokrywała.

Innym kryterium fizycznogeograficznym, który może służyć delimitacji Europy Bałtyckiej, był czynnik klimatyczny. Ze względu na występowanie w poszczególnych porach roku pomiędzy Górami Skandynawskimi i Karpatami podobnych mas powietrza czynnik ten okazał się nieprecyzyjny. Bezpośredni wpływ morza w zależności od konfiguracji terenu sięga w głąb do około 200 km od linii brzegowej. Podobnie mało przydatna okazała się próba delimitacji za pomocą linii wyznaczającej granice zasięgów ostatniego zlodowacenia. Połączenie granic zlewiska z granicą maksymalnego zasięgu ostatniego zlodowacenia stanowiło podstawę delimitacji Europy Bałtyckiej przez Buchhofera (1997). Wspólny wewnętrzny obszar określony został jako Region Bałtycki - A, obszar zewnętrzny jako Region Bałtycki - B.

Historycy do wyznaczania tzw. strefy bałtyckiej za podstawowe kryterium przyjmują ciążenie charakterystycznych towarów pojawiających się w handlu bałtyckim oferowanych przez zaplecze lądowe. Granice tej strefy znacznie się różniły w poszczególnych okresach historycznych. Na zjeździe historyków bałtyckich w Rydze w roku 1937 zaproponowano, by przyjąć polityczno-gospodarczy punkt widzenia i delimitację rozpatrywać z punktu widzenia następujących czterech zagadnień²:

² Por. W. Konopczyński, *Kwestia bałtycka do XX wieku*, Gdańsk 1947.

- stosunku między lądem a morzem, na podstawie założenia, że zlewisko Bałtyku odpowiada regionowi naturalnemu,
- wzajemnych stosunków ludów żyjących nad Bałtykiem,
- stosunków społeczeństw (państw) nadbałtyckich do pozabałtyckich,
- wzajemnych stosunków państw pozabałtyckich wynikłych z problemów bałtyckich.

Według powyższych kryteriów nie jest możliwe jednoznaczne zdefiniowanie „obszaru bałtyckiego” bez sprecyzowania, o jakie związki i stosunki chodzi.

Dla celów polityczno-gospodarczych wyodrębniono trzy kryteria określania regionu bałtyckiego:

- dostęp do morza, czyli posiadanie własnego wybrzeża bałtyckiego przez dane państwo,
- stopień powiązania regionu z Morzem Bałtyckim mający swoje odzwierciedlenie w społeczno-ekonomicznej strukturze przestrzennej, układzie osadniczym oraz lokalizacji centrów przemysłowo-portowych,
- zasięg oddziaływania portów morskich, czyli obszar ciężenia danego terytorium do portu zwany zapleczem lub rynkiem usług portowych, wyznaczony przez masę towarową idącą do lub z portu (por. Zaleski, Wojewódka 1977).

Zaleski (1993) zalicza do Europy Bałtyckiej państwa mające w całości dostęp do Bałtyku: Polskę, Szwecję, Finlandię, Litwę, Łotwę, Estonię, jak również Danię i fragmenty nadbałtyckich terytoriów Niemiec - Szlezwik-Holsztyn, Meklemburgię-Przedpomorze, Brandenburgię oraz z Rosji obwody: leningradzki i Sankt Petersburg, pskowski, nowogrodzki i kaliningradzki.

Piskozub (1994), przenosząc geograficzne pojęcie Europy Bałtyckiej na mapę polityczną Europy, wyodrębnił cztery kategorie państw, w zależności od stopnia ich powiązania z Bałtykiem. Pierwszą grupę tworzą: Finlandia, Estonia, Łotwa, Litwa i Polska - państwa bałtyckie, których terytorium w całości lub prawie w całości znajduje się w zlewisku Morza Bałtyckiego, a wybrzeże bałtyckie stanowi ich jedyne dostępowe do morza. Drugą grupę tworzy Dania i Szwecja, których wybrzeża morskie sięgają poza cieśniny oddzielające Bałtyk od Morza Północnego. Trzecia grupa to Rosja i Niemcy, państwa, które mają dostęp do wybrzeży bałtyckich, lecz w zlewisku Bałtyku znajduje się niewielka część ich terytorium. Czwarta grupa to terytoria państw leżących z dala od wybrzeży bałtyckich, których tylko drobne skrawki należą do zlewiska Bałtyku. W tej grupie jest Norwegia³, Białoruś, Ukraina, Słowacja i Czechy.

Geopolityczny model Europy Bałtyckiej Ruszkowskiego (1999) przedstawia dwa kręgi państw. Pierwszy krąg - wewnętrzny - tworzą państwa, których wybrzeża stykają się z Morzem Bałtyckim. Są to: Niemcy, Polska, Rosja, Litwa, Łotwa, Estonia, Finlandia, Szwecja i Dania. Krąg drugi - zewnętrzny - tworzą państwa, które nie posiadają linii brzegowej wokół właściwego akwenu Bałtyku, ale są obecne w organizacjach międzynarodowych regionu. Są to Norwegia, Islandia i Białoruś. Oba kręgi składają się z podmiotów państwowych, ale Dania, pozostając w pierwszym kręgu bałtyckim, wprowadziła do drugiego kręgu dwa niepaństwowe teryto-

³ Współpraca bałtycka Norwegii uzasadniona jest względami historycznymi.

ria: Grenlandię oraz Wyspy Owcze. Z tą swoistą definicją Europy Bałtyckiej sensu largo trudno się zgodzić. Islandii, Grenlandii i Wysp Owczych (autonomiczne terytoria zamorskie Danii), pomimo uczestnictwa ich przedstawicieli w niektórych gremiach bałtyckich, do Europy Bałtyckiej zaliczyć nie można.

W ramach strategii rozwoju przestrzennego *Wizja i strategię wokół Bałtyku 2010* (VASAB 2010⁴), zapoczątkowanej w Karlskronie w 1992 roku, przyjęto jeszcze inną delimitację tego regionu. Zaliczono do niego Danię, Norwegię, Szwecję, Finlandię, Rosję (obwody: murmański, leningradzki, nowogrodzki, pskowski, kaliningradzki, a także Karelię i Sankt Petersburg), Estonię, Łotwę, Litwę, Białoruś, Polskę, Niemcy (Szlezwik-Holsztyn, Hamburg, Meklemburgię-Przedpomorze, Berlin, Brandenburgię). Jest to wierna kopia delimitacji przyjętej w dokumencie Unii Europejskiej *Europe 2000+* opublikowanej w roku 1991.

Opublikowany w roku 1994 przez Instytut EuroFutures ze Sztokholmu raport *Perspectives for the Economic Development of the Baltic Region* kwalifikuje do Regionu Bałtyckiego siedem krajów w całości: Danię, Litwę, Łotwę, Estonię, Finlandię, Szwecję i Norwegię. Z trzech następnych krajów przyłączono wybrane jednostki administracyjne. Są to: Szlezwik-Holsztyn i Meklemburgia-Przedpomorze z Niemiec, pięć województw z północnej Polski⁵ oraz obwody: kaliningradzki i leningradzki z Rosji.

„Rozszerzony” Region Bałtycki według tego samego raportu obejmuje dodatkowo pięć krajów związkowych północnych Niemiec, piętnaście województw północno-zachodniej Polski oraz cztery obwody z Rosji (murmański, pietrozawodzki, nowogrodzki i pskowski). Niestety, autorzy raportu nie wyjaśniają kryteriów, na podstawie których w Europie Bałtyckiej znalazły się m.in. Trondheim, Murmańsk i Hanower.

Hedegaard i Lindström (1998)⁶ do Europy Bałtyckiej zaliczają Danię, Finlandię wraz z Wyspami Alandzkimi, Norwegię i Szwecję, z Rosji obwody: kaliningradzki, leningradzki i Sankt Petersburg, Estonię, Łotwę, Litwę. Z terenu Polski zaliczyli natomiast aż dziesięć województw⁷ położonych wzdłuż północnej i zachodniej granicy Polski. Z obszaru Niemiec: Meklemburgię-Przedpomorze, Szlezwik-Holsztyn oraz Hamburg. Delimitacja ta, zdaniem jej autorów, nie opiera się na ściśle określonych kryteriach.

Europa Bałtycka składająca się z dwóch kręgów jest propozycją autora pracy. W skład pierwszego kręgu, ściśle powiązanego i stykającego się z Bałtykiem, wchodzi w całości następujące kraje: Dania, Szwecja, Finlandia, Litwa, Łotwa i Estonia oraz stykające się z Morzem Bałtyckim jednostki administracyjne Niemiec: Meklemburgia-Przedpomorze i Szlezwik-Holsztyn, z Polski: woj. zachodniopomorskie, pomorskie i warmińsko-mazurskie, z Rosji: obwód kaliningradzki, leningradzki i

⁴*Vision and Strategies around the Baltic Sea 2010.*

⁵Szczecińskie, koszalińskie, słupskie, gdańskie i elbląskie (wg podziału administracyjnego z lat 1975-1998).

⁶W tym samym, obszernym pod względem tematycznym i objętościowym, roczniku *The NEBI* (North European and Baltic Sea Integration) 1998, J. Köll przeprowadza podobną delimitację.

⁷Według podziału administracyjnego z lat 1975-1998.

Sankt Petersburg. Drugi krąg tworzą kraje i jednostki administracyjne, które nie graniczą bezpośrednio z Bałtykiem, lecz powiązane są z nim historycznie i kulturowo lub w coraz większym stopniu wiążą się z nim gospodarczo. Do kręgu tego należy Norwegia i Białoruś w całości oraz pozostałe trzynaście województw z Polski, z Niemiec Brandenburgia (z Berlinem), z Rosji obwody: pskowski i nowogrodzki oraz warunkowo Karelia i obwód murmański. Przynależność dwóch ostatnich obwodów związana jest z przesunięciem się granicy UE na wschód (po przyjęciu Finlandii do UE) i kontynuacją dynamicznie rozwijającej się współpracy gospodarczej pomiędzy Finlandią i przylegającymi do niej obwodami Rosji (ryc. 1).

Przedstawione przykłady wskazują, że próby wyznaczania granic regionu Europy Bałtyckiej nie są jednoznaczne i mają charakter umowny. Ze względów chociażby statystycznych są delimitowane granicami politycznymi i administracyjnymi. Przykładem może być Europa Bałtycka Buchhofera (1997) wyznaczona na podstawie statystyki regionalnej dotyczącej zaludnienia.

Brak dokładniejszych informacji i badań nie pozwala na stwierdzenie, w jakim stopniu przez swe powiązania towarowe należałoby zaliczyć do tego regionu dalsze, bardziej na wschód położone terytoria Rosji i krajów WNP⁸.

Pomimo różnych prób definiowania Europy Bałtyckiej nie ma wątpliwości, że obszar wokół basenu Morza Bałtyckiego odgrywa pozycję strategiczną w tej geopolitycznie ważnej części Europy. W latach zimnej wojny wielu Europejczyków uważało obszar Bałtyku za peryferie Europy. W najlepszym razie był on postrzegany jako coś niezmiernie odległego, a nawet - niekiedy - egzotycznego. Zachodnia część tego obszaru była kojarzona z dobrze rozwiniętym systemem bezpieczeństwa socjalnego, życzliwą ludnością i miejscem spędzania letnich urlopów. Część wschodnia była uważana za obszar mało poznany, słabo rozwinięty, gdzie ludzie byli uciemżeni i biedni. Konieczne kierunki prowadzenia współpracy międzynarodowej, takie jak sprawna telekomunikacja, swobodny przepływ ludzi, kapitału, towarów i usług, uważany w każdym otwartym i demokratycznym społeczeństwie za coś naturalnego, były w większości niespełnione, poważnie ograniczone lub wręcz zakazane.

Silne więzy współpracy, ale też i konkurencji w regionie Morza Bałtyckiego są wpisane w historię od początku jego cywilizacyjnego rozwoju. Morze łączyło ludzi i kraje, ale też zachęcało do zdobycia hegemonii na tym obszarze. Spotykały się tu różne kultury i tworzyły więzy międzyludzkie. Obszar zamieszkiwany jest przez ponad 100 milionów ludzi⁹. Istniejąca infrastruktura komunikacyjna, w tym drogi, linie kolejowe, porty lotnicze i 76 portów morskich, często splecionych połączeniami promowymi, stwarzają atrakcyjne warunki do rozwoju współpracy, napływu kapitału i wzrostu inwestycji. Intensyfikacja związków gospodarczych pomiędzy państwami bałtyckimi zaczyna przełamywać stan inercji, zbliżać do siebie, tworzyć

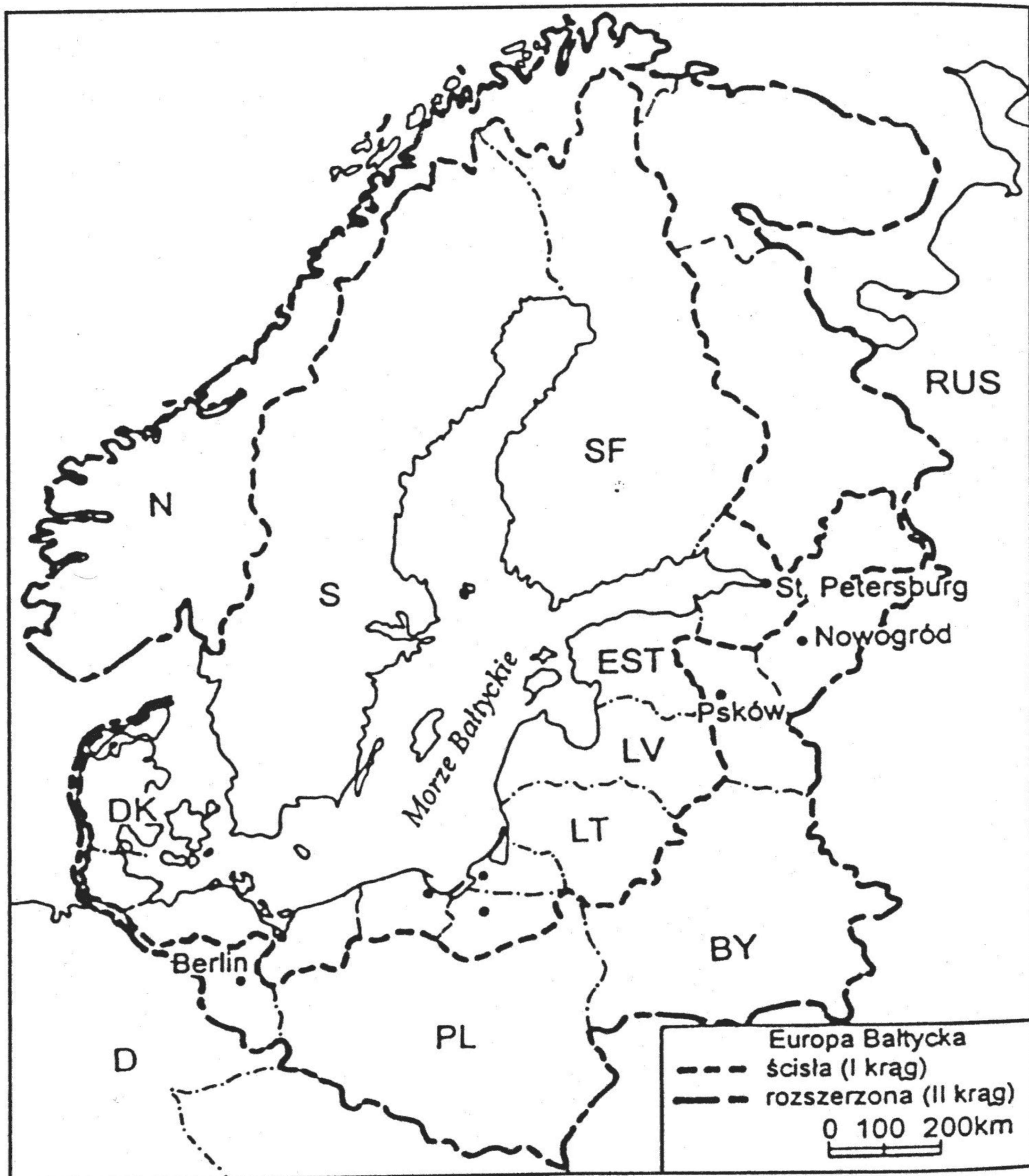
⁸ Np. węgiel importowany do Polski z Królewca przez port w Elblągu pochodził najczęściej z kopalń zlokalizowanych na Uralu.

⁹ Liczba ludności Europy Bałtyckiej jest znacznie zróżnicowana. Jej wielkość zależy od obszarów, jakie wg konkretnej delimitacji zostały do niej zaklasyfikowane, np. gdy zaliczono do niej tylko woj. północne Polski (wg stanu z 1998 r.), a nie całą Polskę, to liczba ludności Europy Bałtyckiej spada do poniżej 40 milionów. Maksymalnie liczba ludności osiąga wielkość nieco ponad 100 milionów.

z Bałtyku obszar tętniący życiem. Obecnie na wielonarodowym terytorium okalającym Bałtyk można zauważyć powstawanie nowych idei, poszukiwanie nowych oryginalnych rozwiązań, których wybór określi przyszłość regionu. Rodzą się załączki wspólnej strategii działania.

Kraje Bałtyku Zachodniego i Północnego według Kisiel-Łowczyc (2000) to silne, rozwinięte, konkurencyjne i stabilne gospodarki rynkowe ze znaczną przewagą komparatywną w branżach o zaawansowanych technologiach. Kraje Bałtyku Wschodniego i Południowego dopiero na początku lat dziewięćdziesiątych rozpoczęły trudny

Rye. 1. Delimitacja Europy Bałtyckiej

Źródło: opracowanie własne autora

proces transformacji rynkowej i zmian starych struktur przy równoczesnej reintegracji z gospodarką światową. Kraje te są zdeterminowane w działaniach na rzecz odrobienia nie tylko dystansu cywilizacyjnego, stanowią one także blisko położony, chłonny rynek inwestycyjny i konsumencki dla krajów Bałtyku Zachodniego.

Kształtująca się Europa Bałtycka zajmuje szczególne miejsce i ma ustabilizowaną pozycję w gospodarce światowej. W 2000 roku ponad 15% światowej produkcji, prawie 15% światowego eksportu towarowego i 14% światowego handlu usługami pochodziło z tego regionu¹⁰.

Państwa Europy Bałtyckiej stają u progu XXI wieku przed znalezieniem swej szansy w nowej zmienionej Europie. Punktem wyjścia do wizji wspólnej polityki bałtyckiej jest teza, że izolacja to karta przegrana, że należy dążyć do stworzenia regionalnej konsolidacji bałtyckiej „dziewiątki”, stanowiącej wyraz jedności celów i metod dla przyczyniania się do budowania nowego ładu europejskiego (Zaleski 1993).

Ostatnie lata charakteryzowały się wzrostem aktywności wszystkich społeczności krajów nadbałtyckich. Podjęto wiele wspólnych projektów i przedsięwzięć o charakterze integracyjnym. Ważną rolę w podejmowaniu inicjatyw i działań odgrywa Unia Europejska. Po przystąpieniu do Unii Szwecji i Finlandii w roku 1995 (Niemcy należą do niej od roku 1957, Dania od 1973 roku), a także po stowarzyszeniu z Unią Europejską Polski, Estonii, Łotwy i Litwy, po decyzji kopenhaskiej z końca 2002 roku o przyjęciu w roku 2004 tych krajów do UE¹¹ oraz po zawarciu z Rosją umowy o partnerstwie i współpracy Morze Bałtyckie stopniowo staje się wewnętrznym morzem jednoczącą się Europę.

Podsumowując, należy stwierdzić, że jednoznaczna delimitacja Regionu Bałtyckiego na obecnym etapie transformacji i kształtowania struktur przestrzenno-funkcjonalnych o zróżnicowanych zasięgach terytorialnych nie jest możliwa. Według Kołodziejskiego i Parteki (1994), „Region Bałtycki *in statu nascendi* jest częścią przestrzeni przyrodniczej, społeczno-ekonomicznej i politycznej Europy, położonej wokół Morza Bałtyckiego, gdzie:

- strukturę przestrzeni przyrodniczej określa zlewisko Bałtyku oraz sąsiadujące z nim regiony fizyczno-geograficzne,
- strukturę przestrzeni społeczno-ekonomicznej kształtują procesy rozwoju, generowane przez wykorzystanie walorów położenia nadmorskiego i zasobów morza; tworzą one układy funkcjonalno-przestrzenne o zasięgu lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim oraz zróżnicowanym poziomie intensywności zagospodarowania w zależności od siły oddziaływania na przestrzeń przyrodniczą i rodzaju działalności społeczno-gospodarczej, której czynnikiem generującym jest morze,
- strukturę polityczną wyznaczają zarówno historycznie ukształtowane uwarunkowania, jak i współczesne transformacje polityczno-ustrojowe, a jej delimitację określają granice państw położonych wokół Bałtyku lub tylko ich nadbałtyckich regionów”.

¹⁰ Wg WTO 2001.

¹¹ W 2004 w skład NATO wejdzie także Litwa, Łotwa i Estonia.

Procesy integracyjne, dzięki którym formuje się region Europy Bałtyckiej, są zbieżne z modelem kształtowania się regionu terytorialnego Paasiego (1986) oraz Chojnickiego (1996).

W formującym się regionie Europa Bałtycka jest już nie tylko hasłem konceptualnym, następuje także wyraźny rozwój świadomości regionalnej (*Homo Balticus*), wzrost liczby i znaczna aktywizacja instytucji regionalnych i widoczne tendencje do stabilizacji regionalnej.

„Idea regionu to zarówno pewne pojęciowe ujęcia różnych aspektów regionu, jak i poglądy na temat zbiorowej roli regionu. Idea ta nie musi się odnosić do rzeczywistych składników regionu, lecz może także zawierać wyobrażenia, dotyczące charakteru regionu i jego historii. Nie wyznacza ona też w pełni określonego obrazu regionu, nie wyznacza więc zwykle jego terytorialnego charakteru” (Chojnicki 1996). To sformułowanie teoretycznych podstaw regionalizacji dobrze odnosi się do Regionu Bałtyckiego. Poszczególne jego elementy, choć nie pozwalają się bez reszty identyfikować, to jednak tworzą system relacji składający się na wizerunek regionalnej więzi, która winna leżeć u podstaw każdej trwałej wspólnoty.

Kraje Europy Bałtyckiej mają swoją długą indywidualną, teraz także wspólną historię i dziś doświadczają odrodzenia swej tożsamości. Historię tych krajów znamionuje zarówno współpraca, jak i konflikty o *dominium Maris Baltici*. Czynnikiem cywilizacyjnie i kulturowo spajającym w pewnym stopniu społeczność Europy Bałtyckiej jest ich morska tradycja. *Homo Balticus* ma zakorzenioną tu tradycję, która kreuje szczególne wartości, gdyż przez wieki morze zbliżało do siebie ludzi, utrwalając w nich świadomość wspólnoty losu i interesów oraz ucząc ich wzajemnego respektowania odrębności językowej, kulturowej i religijnej.

Zjawiska zachodzące obecnie w Europie Bałtyckiej przyjąć można za najbardziej charakterystyczne dla tworzących się nowych - formalnych i nieformalnych - struktur integracji i współpracy. Trzeba jednak podkreślić, że zinstytucjonalizowana współpraca w obrębie regionu jest tylko strukturą nadrzędną, ułatwiającą delimitację obszaru składającego się z poszczególnych organizmów państwowych. Poniżej tego poziomu znajdują się subregiony i społeczności lokalne ze swoimi przedsięwzięciami i to one właśnie są głównymi podmiotami i beneficjentami tej współpracy.

Centralne położenie Polski w pasie południowego Bałtyku, a także społeczna akceptacja dla procesów integracyjnych naszego kraju z Unią Europejską, zobowiązuje władze różnego szczebla do inicjowania i czynnego uczestnictwa w różnorodnych formach współpracy międzynarodowej i pogłębiania procesów integracyjnych. W szczególności dotyczy to integracji bałtyckiej, procesu, w którym udział Polski dyktuje polska racja stanu.

Literatura

- Buchhofer E., 1997, *Geographical determinants of „Baltic Europe”*, [w:] A. Kukliński (red.), *European space, Baltic space, Polish space*, European Institute for Regional and Local Development, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Chojnicki Z., 1996, *Region w ujęciu geograficzno-systemowym*, [w:] T. Czyż (red.), *Podstawy regionalizacji geograficznej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Chojnicki Z., 1999, *Podstawy metodologiczne i teoretyczne geografii*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Hedegaard L., Lindström B., 1998, *The North European and Baltic Opportunity*, [w:] L. Hedegaard, B. Lindström (red.), *The NEBI YEARBOOK 1998*, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, Nowy Jork.
- Kisiel-Łowczyc A.B., 2000, *Bałtycka integracja ekonomiczna. Stan i perspektywy do roku 2010*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Kołodziejcki J., Parteka T., 1994, *System planowania strategicznego ekorozwoju regionów położonych wokół Morza Bałtyckiego*, [w:] *Planowanie strategiczne ekorozwoju*, Politechnika Gdańska, Gdańsk.
- Paasi A., 1991, *The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity*, *Fennia* 164, 1.
- Ruszkowski J., 1999, *Geopolityczny model Europy Bałtyckiej lat 90-tych*, *Zeszyty Bałtyckie* 1, Szczecin.
- Zaleski J., Wojewódka Cz., 1977, *Europa Bałtycka*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk.
- Zaleski J., 1980, *Rola polskich połączeń promowych w kształtowaniu struktury kierunkowej ruchu turystycznego na obszarze Europy Bałtyckiej*, *Zeszyty Naukowe WSWF w Gdańsku* 4.
- Zaleski J., 1993, *Razem czy osobno? Przyczynek do koncepcji bałtyckiej wspólnoty regionalnej*, CUP, Biuro Planowania Regionalnego z siedzibą w Gdańsku, Sopot.
- Zaleski J., 1995, *Miejsce Polski w Europie Bałtyckiej*, [w:] Cz. Ciesielski (red.), *Ku wspólnocie Europy Bałtyckiej*, Wydawnictwa Instytutu Bałtyckiego w Gdańsku, Gdańsk.